

15. Тарарина Е. Песочная терапия. Практический старт. К.: Астамир-В, 2017. 120 с.
16. Хіля А. В. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями: Методичні матеріали. Ч. I. Вінниця, 2017. 252 с.
17. Шамборовський Г., Мусієнко Н. Завдання і можливості культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні. Зб. наук статей, 2015. Вип. 14. С. 91–100.
18. <https://goncharenkocentre.com.ua>
19. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3438457-u-hmelnickomu-muzei-stvorili-arthab-dla-pereselenciv.html>
20. <https://www.volynnews.com/news/all/art-rezydentsiia-inkliuzyvnyy-khab-u-lutsku-zapratsiuvav-novyuy-maydanchyk-dlia-vprovadzhennia-inkliuzyvnykh-praktyk/>
21. <https://concert.ua/uk/event/monatik-berdychiv>
22. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1022/psixoterapiya>
23. URL: https://studopedia.ru/2_4724_diagnostichny-potentsial-art-tehniki-kolazh-vidiliti-y-opisati-oporni-elementi-traktuvannya-ndividualnogo-y-grupovogo-kolazhu.html
24. Pitirim Sorokin. Society, Culture and Personality. Their Structure and Dynamics. New York, 1937, 356 p.
25. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes. Berlin. 1918–1922. 474 p.

DOI: <https://doi.org/10.36550/978-617-8245-57-3-22>

НИКІТИНА О. О.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
ORCID: <https://0000-0003-1045-5300>*

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТІЙ ПРОСТІР

Стаття присвячена дослідженню теоретичних і практичних аспектів проблеми розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку. У роботі схарактеризовано мислення як пізнавальний процес та описано особливості його розвитку в період дошкільного дитинства. Розкрито поняття творчого мислення та розглянуто його складники. Піднята проблема розвитку творчого мислення у контексті наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Укладено методичку діагностики рівня розвитку творчого мислення старших дошкільників. Розроблено та апробовано методичну систему, яка націлена на практичне вирішення окресленої проблеми дослідження. Підтверджено ефективність запропонованої методичної системи шляхом виявлення позитивної динаміки у рівні розвитку складників творчого мислення дітей старшого дошкільного віку.

Визначено, що сучасна психологія розглядає мислення як варіативний і досить неоднорідний процес, конкретні форми протікання якого залежать від багатьох чинників. Найпоширенішою класифікацією є виділення трьох видів мислення за його формою: наочно-дійове (практично-дійове), образне (наочно-образне) та словесно-логічне (або поняттєве, вербальне, дискурсивне, теоретичне). Установлено, що творчим найчастіше називають мислення, результатом якого є відкриття або створення чогось нового, наприклад нове визначення поняття, гіпотеза, спосіб доведення якого-небудь припущення тощо.

мислення обумовлюється потребами людської практики та розвивається у процесі пошуку шляхів їх задоволення.

Проаналізовано чинні законодавчі документи, якими регулюється зміст початкової та дошкільної освіти. Встановлено, що для реалізації ключових завдань чинного Стандарту, заклади дошкільної освіти мають забезпечити всі необхідні умови для проведення освітньої та виховної діяльності. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти основним завданням розвитку цього віку визначено виховання у дошкільника потреби і готовності виявляти елементи творчості в різних видах та умовах організації діяльності; надання йому можливості експериментувати, вигадувати, проявляти творчу ініціативу. Установлено, що важливим чинником, який визначає розвиток творчого мислення є досвід дитини. Відзначено, що спільними для всіх компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти є наскрізні вміння, а саме: критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми.

Встановлено, що значний вплив на розвиток творчого мислення дитини мають засоби навчання. Виокремлено та впроваджено в освітній процес найраціональніші для досягнення мети, а саме: технічні засоби, конструктори Lego, Кольорові палички Кюїзенера, Блоки Дьенеша, конструктор «Танграм», роздатковий та ілюстративний матеріал, дидактичні ігри. Реалізація мети з розвитку творчого мислення відбувалася через інтегровані заняття, які дозволили поєднати різні види продуктивної діяльності та всебічно розвивати кожну дитину.

Вік дошкільного дитинства науковці визначають ключовим для формування основ життєвих компетентностей. Володіння рідною та іншими мовами, математичні знання та вміння, знання у галузі природничих наук, техніки або культури розвиваються у початковій школі на основі уявлень, сформованих у дітей під час здобування дошкільної освіти.

Поняття дитячої творчості завжди знаходилося у центрі уваги психологів, педагогів, мистецтвознавців та філософів. Дошкільний вік разом із характерними для нього особливостями психічного розвитку дослідники визначають як сензитивний період для розвитку дитячої творчості.

Мета дослідження полягає у доведенні важливості розвитку творчого мислення дошкільників для успішного навчання у школі, розробити та апробувати ефективні методи роботи з розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі. Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукових джерел з означеної проблеми, та визначити, особливості розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку.
2. Розкрити значення творчого мислення в контексті наступності між дошкільною та початковою ланками освіти.
3. Визначити шляхи розвитку творчого мислення старших дошкільників в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – процес розвитку мислення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості розвитку творчого мислення старших дошкільників засобами сучасних освітніх технологій.

В основі наукової розвідки покладено теоретичні методи дослідження: вивчення та порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо визначення сутності творчого мислення, його діагностики та корекції; емпіричні: дослідження рівня розвитку творчого мислення у дітей дошкільного віку за критеріями: активність (тест прогресивних матриць Дж. Равена), швидкість (тест творчого мислення Торренса «Намалюй картинку» і «Закінчи малюнок»), гнучкість (тест креативності Ф. Вільямса), оригінальність (методика «Домальовані фігури» (О. М. Дьяченко), методика «Танграм» та «Паралельні лінії» за О. І. Кульчицькою, Л. Г. Черною); дослідження рівня творчої уяви (ігрові методики «Де чие місце?» і «Три слова»); констатувальний та формувальний експеримент.

Мислення як пізнавальний процес

У психологічних дослідженнях визначення мислення як пізнавального процесу пов'язане з психологічною теорією діяльності, яка стала основою для педагогічної теорії П. Гальперіна, Л. Занкова, В. Давидова. Проблемі формування розумових операцій у дітей дошкільного віку приділяли увагу педагоги та психологи різних наукових шкіл. Особливої уваги заслуговують фундаментальні праці П. Гальперіна, Л. Венгера, Л. Виготського, Л. Обухової, С. Рубінштейна, М. Поддьякова, Л. Фрідмана, Т. Ріхтерман, Л. Тихомирової, О. Степанова, Т. Дуткевич та ін. Мислення як категорія психології розглянута в наукових розвідках Р. Немова, С. Максименко, О. Скрипченко, В. Соловієнко, Г. Щекина, П. Гончарук, В. Рибалка, Ю. Трофімова. Взаємозв'язок мислення та мовлення описаний у дослідженнях І. Сеченова, І. Павлова, Л. Виготського, О. Леонтєва та ін. Категорія творчого мислення представлена в дослідженнях А. Рахімова, Дж. Ніренберга, Дж. Гілфорда, В. Кременя та ін. [3; 4; 6; 22; 23].

Дослідники С. Максименко та В. Соловієнко стверджують, що вичерпні знання про об'єкти дійсності, їх внутрішній, безпосередньо не даний у відчуттях і сприйманнях зміст, людина одержує за допомогою мислення – вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності. Саме тому одним із важливих завдань виховання і навчання дитини в дошкільному закладі є розвиток мислення. В освітньому процесі закладу дошкільної освіти провідна роль належить дидактичним іграм, які впливають на розвиток спостережливості, пам'яті, уяви, уваги, мислення, мовлення, сенсорного виховання.

У науковій літературі знаходимо таке визначення: «мислення – це вища форма пізнавальної діяльності людини, соціально обумовлений психічний процес опосередкованого та узагальненого відображення дійсності, процес пошуків і відкриття нового» [11, с. 155].

Більшість дослідників (Л. Виготський, В. Давидов, Л. Занков, Дж. Гілфорд, Т. Дуткевич, О. Скрипченко та ін.) схиляються до думки про те, «що мислення має місце тільки тоді, коли є проблемна ситуація». Розумовий процес починається з усвідомлення проблемної ситуації, з постановки питання, мотиву вирішити це завдання через практичну дію, активну діяльність. Такі розумові

операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстракція, узагальнення виступають засобами розв'язання проблемних задач [5].

Сьогодні в науці не існує єдиної теорії, яка б чітко й однозначно пояснила такий складний психічний процес як мислення. Кожна галузь психології має своє його розуміння. Так, в теорії гештальт-психології основа мислення – це здатність психіки формувати та перетворювати образи «гештальт». У біхевіоризмі мислення розглядається як суб'єктивне відображення складних зв'язків між стимулом і реакцією. Асоціативна психологія зводить мислення до складних асоціацій між слідами минулого досвіду.

Для нашого дослідження особливе значення має твердження представників діяльнісного підходу в психології (С. Рубінштейн, Л. Виготський, О. Леонтьєв, В. Давидов), які розглядають мислення як «особливий вид пізнавальної діяльності, що поступово формується у дітей у результаті соціалізації та навчання» [21].

Психолог С. Максименко визначав мислення як «психічний процес самостійного пошуку й відкриття суттєво нового, тобто процес опосередкування та узагальнення відображення дійсності під час її аналізу й синтезу, що виникає на основі практичної діяльності та досвіду» [11]. Інакше кажучи, це узагальнене та опосередковане пізнання світу в процесі практичної і теоретичної діяльності, це засіб творчості особистості.

Мислення є основою свідомої діяльності особистості, формування її розумових та інших властивостей. Рівень розвитку мислення визначає, якою мірою людина здатна орієнтуватися в оточуючому середовищі, як вона володіє ситуацією та собою. Дослідники в галузі психології першочергово виділяють опосередкованість мисленого відображення дійсності, а саме:

1) за допомогою слова та попереднього досвіду, який зберігається у пам'яті людини відбувається мисленнєвий акт;

2) завдяки мисленню в предметах відображаються не будь-які, а істотні ознаки та властивості, що ґрунтуються на об'єктивних відношеннях і закономірних зв'язках.

3) узагальнений характер відображення дійсності проявляється у тому, що людина пізнає істотні ознаки, які є спільними для споріднених предметів, і осмислює їх узагальнено, оперуючи поняттями.

На думку О. Скрипченка, саме ці ознаки мислення характеризують його як специфічну форму абстрактного пізнання дійсності, як складну пізнавальну діяльність. З огляду на це, можна охарактеризувати мислення як процес опосередкованого та узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках та відношеннях [21].

У науковій літературі зустрічаються поняття «мисленнєві дії» та, «мисленнєві операції». Розглянемо їх детальніше. У науковій літературі з дитячої психології знаходимо таке визначення поняття «мисленнєві дії» – це дії з об'єктами, відображеними в образах уявлень, уяві та в поняттях. Мисленнєві дії спрямовані на перетворення умов пізнання об'єкта, його образу, умов задач тощо [4; 11; 21; 22].

Мисленнєві операції – це порівняння, синтез, аналіз, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація тощо [там само,

с. 89]. Вони спрямовані на пізнання об'єктів, а також контроль за виконанням перетворюючої функції. Мисленнєві операції взаємодіють між собою. Кожній з них відповідає операція, яка має протилежну за своїм характером функцію. Мисленнєві операції, розвиваючись і ускладнюючись у пізнавальному процесі, можуть виступати як мисленнєві дії.

Науковці О. Сергєєнкова, О. Столярчук та ін. у своїй науковій праці стверджують, що мислення нерозривно пов'язане з мовленням. Воно оперує поняттями, які за своєю формою є словами, а отже результатом розумових операцій. У результаті мислення може відбуватися уточнення словесних понять. У слові закріплюється нагромаджений пізнавальний досвід, який людина при потребі використовує [7].

Психолог О. Леонт'єв доводив, що мислення органічно пов'язане з практикою. Практика – джерело мисленнєвої діяльності. Мислення породжується потребами людської практики та розвивається у процесі пошуку шляхів їх задоволення. Практична діяльність неможлива без мислення, вона стимулює його постійний розвиток, сприяючи впровадженню досягнень людської думки в різні сфери життя суспільства.

Психолог С. Рубінштейн відзначав, що мислення кожної людини розвивається і формується у процесі її власної активної пізнавальної діяльності, але слід пам'ятати про те, що його зміст і характер завжди зумовлені загальним рівнем пізнання, якого досягло суспільство на певному етапі свого розвитку. Це дає підстави розглядати мислення як продукт суспільно-історичного розвитку. Суспільна природа мислення виявляється у потребах суспільства, в характері тих пізнавальних завдань, на розв'язання яких воно спрямоване [11].

Сучасна психологія розглядає мислення як варіативний і досить неоднорідний процес, конкретні форми протікання якого залежать від багатьох чинників. Найпоширенішою класифікацією є виділення трьох видів мислення за його формою: наочно-дійове (практично-дійове), образне (наочно-образне) та словесно-логічне (або поняттєве, вербальне, дискурсивне, теоретичне).

Окремі аспекти проблеми розвитку мислення дітей дошкільного віку досліджуються у різних напрямках. Особливості взаємозв'язку образного і понятійного мислення розглядають Н. Пасічник, Р. Павелків, Р. Немов. Дослідниця К. Левшунова розглядає рухову активність як чинник психічного благополуччя дошкільника. Низка дослідників у галузі вікової психології, зокрема дитячої психології (І. Любченко, Р. Павелків, Т. Дуткевич та ін.) визначають розвиток логічних операцій в дітей старшого дошкільного віку як передумова успішного навчання у школі. Дослідниця Н. Кудикіна досліджує можливості розвитку мислення засобами ігрових технологій, а Л. Карнаух розглядає можливості розвитку творчого мислення засобами художньої діяльності. Мислення як когнітивний аспект творчої діяльності людини розглянуто в працях І. Пасічник, О. Лоюк, Дж. Ніренберг та ін. Особливості пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку розкриваються у дослідженнях І. Товкач.

У дошкільному віці дитина засвоює основи знань про навколишній світ. Старші дошкільники уже здатні робити певні висновки та узагальнення, їхнє мислення характеризує допитливість, активність тощо. [11, с. 134]. Провідною

умовою розвитку мислення виступає предметна діяльність дитини, прагнення її до вирішення виникаючих практичних задач. Мислення виникає як суто пізнавальне ставлення до задачі (Н. Ладигіна-Котс, О. Леонт'єв). Діючи з предметами, дитина швидко опановує раціональні прийоми та способи. У цьому процесі важливу роль відіграє наслідування дорослих, їх навчаючі впливи [5].

Обов'язковими складниками розумового процесу є: первинний синтез (сприймання завдання як цілого), аналіз (поділ завдання на частини, виокремлення його умов, даних); вторинний синтез (розв'язування, нове розуміння завдання). Розумовий процес маленької дитини відбувається від первинного синтезу до вторинного.

До 5–6-ти років дитина не відчуває потреби узагальнити, пов'язати набуті знання. Маючи справу з дивним, незрозумілим, новим, вона запитує про те, що її цікавить. Попри різноманітність і безладність, дитячі запитання мають чітко виражений пізнавальний характер, суттєво відрізняються від запитань дітей раннього віку. Діти старшого дошкільного віку чекають відповідей, висловлюють сумніви, заперечують, зіставляють відповіді дорослих з тим, що їм відомо, порівнюють, сумніваючись та сперечаючись. Дитина ставить питання і тоді, коли хоче переконатися у правильності свого висновку, звертається до дорослого, щоб той визнав її компетентність. З віком кількість таких питань збільшується, вони стають основними.

Дослідник Г. Щокін вказував, що в дошкільному віці дитина засвоює основи знань про навколишній світ, взаємини людей, про зовнішні якості, внутрішні, суттєві зв'язки предметів. Старші дошкільники виявляють здатність до первинних висновків і узагальнень. У них формуються такі важливі якості, як активність мислення, допитливість та ін. Розумова діяльність забезпечує необхідний рівень розвитку дитини під час систематичного навчання, в іграх і на заняттях, у повсякденному житті. Визначальну роль при цьому відіграє спілкування з дорослими і власна пізнавальна діяльність. Особливої уваги батьків і педагогів потребує формування у дітей основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної діяльності в дорослому віці. Важливими напрямками розумового виховання, крім розвитку ерудиції, формування світогляду, оволодіння системою наукових і прикладних знань, досвіду пізнавальної діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, що загалом характеризують інтелект людини, є формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе, а також розвиток пізнавальних інтересів, потреби у самоосвіті. Основи цих важливих складників особистісного й інтелектуального розвитку закладаються у дошкільному віці [5; 19].

Формування у дитини якісно нового мислення пов'язане з освоєнням мисленнєвих операцій, які починають використовуватися у дошкільному віці як способи розумової діяльності. Це одні й ті самі структурні одиниці мислення, але з різним ступенем автоматизованості. Отже, у спілкуванні з дорослими, у іграх і діяльності дитини розвиваються види її мислення, формується культура розумової праці, що забезпечить продуктивну інтелектуальну діяльність у дорослому віці.

Творче мислення як психолого-педагогічна проблема

У науковій літературі поняття інтелекту тісно переплітається з поняттям творчого мислення. Під інтелектом розуміємо всі види мислення людини, в тому числі творче. Проте, вищим рівнем інтелектуального розвитку людини дослідники вважають, перш за все, здатність до творчого мислення. Американський психолог Дж. Гілфорд був одним із небагатьох психологів, хто спробував дати точне наукове визначення творчого мислення. На відміну від інших психологів, у визначенні творчого мислення він спирався на власне розуміння інтелекту.

Творчим найчастіше називають мислення, результатом якого є відкриття або створення чогось нового, наприклад нове визначення поняття, гіпотеза, спосіб доведення якого-небудь припущення тощо. Чимало елементів новизни існує і в практичному мисленні людини, тому воно також може розглядатися як творче. Наприклад, людина може зробити своїми руками якусь оригінальну річ, знайти новий, несподіваний вихід із ситуації, виявити абсолютно новий спосіб вживання будь-якого предмета, матеріалу тощо. Дослідник вважав, що творчий характер мислення включає:

а) оригінальність, незвичайність висловлюваних ідей, яскраво виражене прагнення людини до інтелектуальної новизни. Творчо мисляча людина завжди і всюди прагне не бути такою, як усі, намагається знайти власне рішення задачі, відмінне від рішень, запропонованих іншими людьми;

б) семантична гнучкість, тобто здатність бачити проблему під різними кутами зору, виявляти нові способи використання відомих об'єктів і рішень, розширювати сферу їхнього функціонального застосування на практиці;

в) образна адаптивна гнучкість, тобто здатність змінити своє сприйняття проблеми (завдання) таким чином, щоб у відомому або добре знайомому побачити нове;

г) семантична спонтанна гнучкість, тобто здатність продукувати різноманітні ідеї в нестандартній ситуації.

Творче мислення завжди було в центрі наукових розвідок не лише теоретичного осмислення його особливостей, але й пошуку шляхів його розвитку. У ході вивчення даного феномену вчених цікавила природа його походження, відмінність від інших видів мислення, розвиток. Однак, незважаючи на давні спроби розібратися в ньому, творче мислення було і досі залишається однією з найскладніших і, по суті, так і не вирішених проблем психології.

У науковій літературі визначено декілька підходів до розуміння творчого мислення людини. Відповідно до першого підходу (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг та ін.) ніякого особливого творчого мислення (спеціальних творчих здібностей) у людини не існує. Прихильники даної теорії стверджують, що у творчій діяльності людини проявляються її звичайні, загальні інтелектуальні розумові або практичні навички, і час від часу діяльність будь-якої людини може ставати творчою. Також дослідники стверджують, що крім інтелекту значну роль у прояві творчих здібностей людини відіграє мотивація її діяльності. Сильна мотивація здатна збільшувати інтелектуальний (творчий) потенціал людини.

Другий підхід до розуміння творчого мислення (М. Воллах, Н. Коган, Дж. Гілфорд, Е. Торранс та ін.) полягає у тому, що творчі здібності не залежать від загального рівня інтелектуального розвитку людини. Але зазначено, що для того, щоб людина виявила себе як творча особистість (яка володіє творчими здібностями), необхідно, щоб в своєму інтелектуальному розвитку вона досягла високого рівня.

Представники третього підходу (Д. Б. Богоявленська; А. Маслоу; К. Роджерс; А. Танненбаум) стверджують, що між загальними інтелектуальними та творчими здібностями людини існує зв'язок: чим вищий загальний рівень інтелектуального розвитку людини, тим більш розвинені її творчі здібності, і навпаки.

У науковій літературі визначено особливості творчого мислення:

Перша особливість творчого мислення (або творчої особистості) полягає у тому, що творчо мисляча людина у вирішенні відомих, типових задач майже ніколи не йде звичайним шляхом, звичним для неї або інших людей.

Друга особливість творчого мислення полягає у тому, що творча людина майже ніколи не задовольняється єдиним, одного разу знайденим способом вирішення завдання, навіть якщо цей спосіб виявився досить вдалим. Творча людина прагне відшукати й інші способи вирішення даного завдання хоча б для того, щоб, порівнюючи їх між собою, обрати найкращий.

Третя характерна особливість творчого мислення проявляється у прагненні людини відшукати в різних, відомих і доступних їй способах вирішення завдання, найкращий і вдосконалити його.

Четверта особливість творчого мислення полягає в умінні в будь-якій ситуації шукати, знаходити і вміло використовувати різного роду підказки. Крім перерахованих вище особистісних властивостей, творчо мислячі люди володіють деякими іншими індивідуальними особливостями, які не можна однозначно оцінити як хороші або погані, що сприяють або перешкоджають творчому мисленню. Помічено, що творчо мисляча людина – це майже завжди неординарна особистість, що відрізняється від інших. Така людина в більшості випадків критично налаштована як до продукту творчої діяльності інших, так і до результатів власної творчої праці.

У визначенні творчого мислення і творчих здібностей людини в сучасній науковій літературі часто використовують синонімічні поняття обдарованість, креативність, талант і геніальність.

Під креативністю розуміється здатність людини до творчості, пов'язана з наявністю у неї творчого мислення. Вважається, що підвищена увага вчених до творчості (обдарованості і креативності) була ініційована Дж. Гілфордом, який вважав обдарованість (креативність) складним інтелектуально-особистісним утворенням і виділяв в ній шість параметрів:

- а) уміння бачити та виділити проблему;
- б) гнучкість – здатність до продукування різних ідей;
- в) продуктивність – здатність до генерування нових ідей;
- г) оригінальність – здатність знаходити нестандартні рішення;
- д) творчість – здатність до вдосконалення певної ідеї;
- е) логічність – добре володіння логікою мислення.

Обдарованість, розуміється як загальна психологічна властивість людини, яка характеризується схильністю до оригінальних, нестандартних дій і рішень (О. М. Матюшкін). Обдарованість, крім того, тісно пов'язана з творчістю і наявністю у людини творчих здібностей (креативності). Пізнавальні потреби є найбільш загальною характеристикою творчого потенціалу (обдарованості) дитини.

Креативність, тобто здатність до творчості, вважається центральним психологічним утворенням, характерним для високих рівнів обдарованості. У розумінні Е. Торренса креативність – це здатність до сприйняття проблем, тобто здатність бачити проблему там, де її не помічають інші. Основними параметрами креативності є гнучкість, легкість, оригінальність і точність.

Отже, творче мислення проявляється в отриманні нових, цінних, оригінальних результатів діяльності та тісно пов'язане з високорозвиненим інтелектом людини. Креативність – основна ознака творчого мислення. Вона проявляється в здатності людини бачити, створювати або творити нове. Реалізація творчого потенціалу людини залежить від багатьох факторів, у тому числі й від індивідуальних особливостей людини, минулого досвіду успіхів і невдач, мотивації діяльності, соціального оточення та інших чинників. Обдарованість і креативність, талант і геніальність тісно пов'язані з розумінням творчого мислення, але вони не зводяться лише до творчого мислення людини.

Одним із перших учених-психологів, які експериментально досліджували творче мислення, був німецький психолог, один із засновників гештальт психології М. Вертгеймер. Вюрцбурзька школа мислення в Німеччині стала першим об'єднанням вчених-психологів, які зробили творче мислення предметом спеціального наукового дослідження.

Розроблені дослідниками завдання для визначення рівня розвитку творчого мислення завжди вимагали піддослідних мислити нестандартним способом. Ця особливість є важливою характеристикою будь-якого виду творчого мислення. Таким чином, М. Вертгеймер, спробував дати точну та розгорнуту характеристику творчого мислення з урахуванням індивідуальних особливостей творчо мислячих людей.

У ході дослідження творчого мислення було встановлено, що наявність у людини інтелектуального творчого потенціалу не завжди та не обов'язково проявляється в її творчому підході до вирішення завдань. Для того щоб це відбулося, повинні бути створені умови, які сприяють прояву творчого потенціалу у людини. Серед них можна назвати, по-перше, наявність сильного прагнення (мотивації) до творчих досягнень; по-друге – позитивні, що сприяють творчим досягненням, особистісні якості, такі, наприклад, як впевненість у собі, високий рівень домагань, сила волі; по-третє – відповідна для творчості соціально-психологічна обстановка.

Дослідник Дж. Гілфорд один із перших охарактеризував творче мислення як оригінальне, не подібне на інше, гнучке, гостре, нетривіальне тощо. Своєю чергою, дослідники А. Рахімов, Дж. Ніренберг та ін., визначають мислення так: «мислення – це завжди творче, тобто продуктивне виявлення психічної діяльності людини, у процесі якої вона веде пошук та знаходить нові й корисні рішення». Продуктивним мислення називають, маючи на увазі його різновиди з

високою результативністю, складністю пошуку розв'язання задач. Продуктивне мислення відбувається тоді, коли людина пізнає закони об'єктивної дійсності та на їх основі перетворює природу, умови та саму себе у відповідності зі зростаючими потребами. Пошук і знаходження нового вимагає від людини використання певних розумових операцій, прийомів, дій [5].

У наукових розвідках різних часів творче мислення визначається як безпосереднє мисленнєве бачення зв'язків у предметі, який вивчається, в результаті якого виникає або предметна реальність або суб'єктивно нове знання [8]. На думку Дж. Ніренберга, творче мислення є складовою частиною людського інтелекту і означає пізнання чогось нового [11]. Науковець В. Кремень визначає поняття «творчість мислення» як «здатність перетворювати наявні теоретичні і практичні знання в стратегії розв'язання проблем, методи перетворення нового знання на власне, особистісне мислення та відчуття» [6].

Як зазначає Л. Карнаух «творча діяльність уяви залежить від різноманіття вражень і досвіду. Тому для того щоб забезпечити розвиток творчого мислення насамперед треба забезпечити широкий кругозір дитини» [8, с. 58-59]. Формування творчого мислення має системний і цілеспрямований характер. Творче мислення – це психічний процес, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого вирішення того чи іншого завдання яке спрямоване на створення нових ідей [10, с. 149]. Творче мислення розвивається на основі уяви, яка в дошкільників дуже розвинена.

У психології активно досліджуються особливості творчого мислення. Більшість психологів до основних критеріїв творчості відносять швидкість, гнучкість та оригінальність. Ми відносимо ще й творчу активність – вільну внутрішньо вмотивовану діяльність, яка здійснюється дітьми для власного задоволення та за власним вибором. Швидкість мислення дозволяє генерувати ідеї одну за одною. Гнучкість мислення підказує, як знайти абсолютно нове використання знайомому предмету. Дана якість вважається основою творчого мислення дошкільнят. Оригінальність мислення є умовним критерієм, оскільки складно встановити чіткі критерії, яку ідею вважати оригінальною. Вважається, якщо простежується деяка новизна в описі того, що відбувається або в застосуванні предметів, відзначають оригінальність мислення дитини (наприклад: сніжинки – білі комаріки). Несподіване комбінування деталей, в результаті чого виходить нове зображення або незвичайна конструкція, також свідчить про оригінальність розумової діяльності дитини.

Отже, мислення обумовлюється потребами людської практики та розвивається у процесі пошуку шляхів їх задоволення. Практична діяльність неможлива без мислення, вона стимулює його постійний розвиток, сприяючи впровадженню досягнень людської думки в різні сфери життя суспільства. Творчість є невід'ємною складовою частиною системи дошкільного виховання та виступає основою успішного засвоєння знань, умінь і навичок. Тому основним завданням закладу дошкільної освіти є виховання творчої особистості, творчого мислення дітей.

Творче мислення як умова реалізації принципу наступності

У законі «Про освіту» зазначено, що останній рік перед школою є обов'язковим для підготовки дітей дошкільного віку. У 2019 році Міністерство започаткувало зміни в дошкільній освіті, які мали реалізувати принцип наступності та неперервності в освіті. У результаті було розроблено Концепцію розвитку дошкільної освіти в Україні. В її основу покладено основні положення Конвенції ООН про права дитини, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Цілі сталого розвитку до 2030 року, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства» та інші нормативні акти в частині забезпечення прав дітей дошкільного віку. Також Концепція розвитку дошкільної освіти узгоджена з Концепцією реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». У 2021 році затверджено Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти). Таким чином, із вересня 2021 року всі заклади дошкільної освіти починають працювати за новими підходами, які забезпечують неперервність освіти. У цьому ключі, питання наступності набуває пріоритетного значення. На наш погляд важливим та дієвим для оновлення змістового та діяльнісного складників дошкільної освіти є Проект «Сприяння освіті», який був започаткований у 2010 році, шляхом підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом the LEGO Foundation (королівство Данія) [17]. На наш погляд, ця програма забезпечує виконання завдань безперервного всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Міністр освіти і науки України С. Шкарлет зазначив, що дошкільна освіта є базою для особистісного розвитку дитини, а затверджений стандарт забезпечує підвищення якості дошкільної освіти в Україні та приведення її до відповідності міжнародним стандартам. У дослідженнях Г. М. Ляміної «наступність» на етапі дошкільного розвитку розглядається як забезпечення передумов до навчання у школі, або загальна готовність до навчання без негативного впливу на дитячу психіку. У низці наукових праць у галузі психології та педагогіки «наступність» в освіті як розглядається як зв'язок між етапами в процесі навчання та розвитку, коли досягнутий рівень інтелектуального розвитку є джерелом формування будь-якого вікового новоутворення, а становлення новоутворення міцно базується на досягнутому рівні розвитку. Таким чином, наступність дозволяє зрозуміти особливості та можливості поступового переходу від одного рівня освіти до іншого [2; 4; 7].

Наступність як процес взаємодії закладу дошкільної освіти та школи схарактеризовано в наукових розвідках А. М. Богущ. Дошкільна ланка визначена науковицею як така, що зберігає самоцінність дошкільного дитинства, формує фундаментальні особистісні якості дитини, а головне – зберігає «радість дитинства». Школа розглядається як ланка, яка підхоплює досягнення дитини і розвиває накопичений нею потенціал [2]. Результати дослідження дозволили науковцю визначити нові підходи до вирішення проблеми дитячого розвитку і саморозвитку. Так був сформульований принцип оптимального співвідношення процесів розвитку та саморозвитку, на якому розроблені сучасні програми дошкільного виховання.

Українська дослідниця А. М. Богуш розглядає наступність як «успадкування школою системи взаємовідносин «педагог-дитина», «дитина-педагог», «діяльнісного й комунікативного аспектів життя дитини на її дошкільному етапі». Саме діяльнісний аспект забезпечує продовження провідного виду діяльності дошкільника – гри, в навчанні та здобуванні знань і способів дії. Комунікативний аспект реалізується через гуманне ставлення до дитини в процесі спілкування з дорослим. За твердженням науковиці, наступність і перспективність розвитку особистості дитини впродовж двох перших періодів дитинства передбачає зміну типів сумісної діяльності дитини і дорослого [2, с. 23].

Задля реалізації ключових завдань чинного Стандарту, заклади дошкільної освіти мають забезпечити всі необхідні умови для проведення освітньої та виховної діяльності. Ми переконані, що в ході вирішення окресленої проблеми будуть визначені дієві методи та прийоми неперервного розвитку дошкільників. Безперечно, важливу роль у цьому відіграє фахова підготовка вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи. Майбутні педагоги повинні знати зміст та шляхи реалізації принципу наступності, вміти визначити та застосовувати засоби мовленнєвої діяльності, які забезпечують формування досвіду дитини через спілкування з дорослими та однолітками в ході активної пізнавальної діяльності. Це питання є ключовим у ході реалізації діяльнісного підходу до навчання дітей дошкільного віку. Знання змісту та вміння ефективно впроваджувати інтегрований підхід в освітній процес дозволить педагогам формувати цілісні уявлення дошкільників про оточуючий світ. За нашими переконаннями саме ці підходи дають можливість створити сучасне розвивальне освітнє середовище в якому дитина-дошкільник оволодіватиме основами діяльності, яка стане провідної у початковій школі. У цьому ми вбачаємо ефективність реалізації принципу наступності.

Підтвердження нашим переконанням знаходимо в меті проєкту «Сприяння освіті», яка спрямована на розвиток якості освіти через всебічний розвиток дитини та формування життєвих компетентностей. Особливого значення набуває становлення та розвиток педагога-фасилітатора, який характеризується прагненням змінювати традиційні підходи в освіті, яким характерні шаблони, практика єдиної правильної відповіді тощо. Ключові ідеї Проєкту реалізуються через підхід «навчання через гру» [17].

Базовим компонентом дошкільної освіти основним завданням розвитку цього віку визначено виховання у дошкільника потреби і готовності виявляти елементи творчості в різних видах та умовах організації діяльності; надання йому можливості експериментувати, вигадувати, проявляти творчу ініціативу [1, с. 15]. Науковці зазначають, що важливим чинником який визначає розвиток творчого мислення є досвід дитини.

Спільними для всіх компетентностей визначених у Державному стандарті початкової освіти є наскрізні вміння. Для нашого дослідження особливий інтерес представляють критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми. Набування компетентностей молодшими школярами відбувається

через навчання, яке здійснюється на засадах діяльнісного, інтегрованого підходах та проєктного навчання.

Для вирішення цього завдання педагог має володіти системою методичних прийомів, які спрямовані на постановку проблемних завдань, стимуляцію активної пізнавальної діяльності дитини, розвиток творчого мислення дітей старшого дошкільного віку в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Безперервний та послідовний розвиток людини від народження і впродовж усього життя визначено одним із основних завдань сучасної освіти. Зміст наступності між дошкільням та початковою ланкою освіти полягає у забезпеченні неперервності здобуття дитиною освіти. Освітній процес у якому здійснюється всебічний та гармонійний розвиток особистості першочергово вимагає дотримання зазначеного принципу саме між закладами дошкільної освіти та початкової школи в усіх галузях діяльності.

У нашому дослідженні ми взяли до уваги те, що наступність між першими двома ланками освіти забезпечується формуванням спільних наскрізних умінь. Зокрема, здатність до творчості, ініціативність, культура емоційної поведінки, уміння висловити та обґрунтувати власну думку, навички критичного мислення, прагнення до співпраці задля вирішення навчальних завдань тощо.

Інтеграція як засіб розвитку творчого мислення

У наукових дослідженнях Л. Виготського та О. Леонтєва доведено, що дітям старшого дошкільного віку характерний новий вид діяльності – творча. У наукових розвідках педагогів та психологів характеристика творчих здібностей старших дошкільників має певні особливості. Так М. Поддьяков відзначав, що творчість дитини варто розуміти як «механізм розвитку різноманітних дій дитини, накопичення досвіду, процес особистісного зростання». На думку Л. Виготського, основний закон дитячої творчості полягає у тому, що «цінність її слід бачити в самому процесі дитячої діяльності» [4].

Аналіз науково-методичних праць (А. Богуш, Н. Рижової, Н. Гавриш, О. Матюшкіна, В. Моляко та ін.), однозначно підтверджують позитивний вплив творчої діяльності на формування, розвиток та корекцію особистості дитини. Принципово важливим, на нашу думку, у ході роботи над розвитком творчого мислення є розвиток зв'язного мовлення дошкільників через спонукання та навчання їх сміливо виражати свої думки, пропозиції, емоції. Разом із тим варто розвивати логічність і послідовність мовлення, його грамотність, різноманітність лексики, тощо. З огляду на це, процес формування творчого мислення дошкільника має бути системним, вмотивованим і цілеспрямованим.

Для розвитку творчого мислення в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти необхідно створити спеціальні педагогічні умови, а саме:

- 1) свобода вибору діяльності;
- 2) комфортне емоційне середовище в групі, орієнтоване на дослідницьку діяльність;
- 3) педагогіка партнерства, довіри тощо.

У нашому дослідженні, на етапі формувального навчання, ми спиралися на визначені дослідниками у галузі психодіагностики обов'язкові психолого-педагогічні умови розвитку дитячої творчості: активізація творчого потенціалу та розвиток індивідуальності особистості; розвиток пізнавальної активності;

організація діяльнійшої та розвиваючої спрямованості занять; створення предметно-розвиваючого середовища для забезпечення навчальної методики; підвищення професійної майстерності педагогів і педагогічна освіта батьків із проблеми творчого розвитку дітей [14].

В організації методичної роботи з означеної проблеми ми враховували думку дослідника Моляко В. про те, що розвиток творчого мислення дошкільників вимагає дотримання низки педагогічних принципів: гуманізації, національної спрямованості, доступності, наступності, наочності, діалектичної взаємодії, індивідуального підходу [12, с. 8].

Творчість має широкі можливості для розвитку дитини, як у формуванні пізнавальних процесів, так і для її особистісного розвитку. Творчий потенціал дитини може проявитися у різних напрямках – в образотворчій діяльності, в рольових іграх, у вигадуванні сюжетів, в сприйнятті музики тощо. В організації нашої методичної системи ми виділили такі умови розвитку творчого мислення старших дошкільників в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти (див. рис. 1):

Очевидним є те, що без цілеспрямованого розвитку основних мисленнєвих операцій, підвищення рівня сприймання та перцептивних дій, розвитку уваги, уяви неможливо розвивати творче мислення дитини. Створення умов – одне з найважливіших чинників розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Організація предметно-розвиваючого середовища дає дитині відчуття психологічної захищеності, допомагає розвитку творчих здібностей, оволодіння способами творчої діяльності. Дослідниця О. Кононко визначає такі чинники, що позитивно впливають на розвиток дошкільників:

- створення в групі спокійної атмосфери, відчуття радості та гарного настрою, обов'язкової поваги та взаємодовіри;
- наповнення життя дітей приємними враженнями, різноманітною активною діяльністю;
- володіння собою та своїм емоційним настроєм;
- запобігання емоційному дискомфорту та напруги між дітьми;
- уникнення авторитарного способу керівництва;
- використання ігрової, образотворчої діяльності для підтримки стабільного емоційного стану та корекції негативних емоційних проявів;
- організація правильного режиму дня;

- запобігання впливу негативних чинників вища [9, с. 3-6].

У старшому дошкільному віці важливо розвивати будь-які прояви самостійності, самоорганізації, самооцінки, самоконтролю, самопізнання, самовираження. Характерною особливістю старших дошкільників є поява інтересу до проблем, які виходять за рамки особистого досвіду. Це знаходить відображення у предметному

Рис. 1. Умови розвитку творчого мислення дошкільника

середовищі групи, яке наповнюється дидактичними матеріалами, які розширюють особистий досвід дитини. З цією метою у групі відводиться спеціальне місце для обладнання ігротеки до якої входить ігровий матеріал, що сприяє мовному та пізнавальному розвитку дітей (дидактичні, розвиваючі та логічні ігри, спрямовані на розвиток логічної дії порівняння, логічних операцій класифікації, серіації, впізнавання за описом, відтворення, перетворення, орієнтування по схемі, моделі; на здійснення контрольних-перевірочних дій «Так буває?», «Знайди помилки художника» тощо). Також цілеспрямована та організована робота із формування творчого мислення передбачає взаємодію усіх учасників освітнього процесу.

Традиційно заняття з фізичної культури та музичного мистецтва проводять інші педагоги, тому в організації методичної роботи з розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку необхідно передбачати інтеграцію дій всіх педагогів. Безперечно, велике мотиваційне та формуюче значення має взаємодія закладу дошкільної освіти із сім'єю, оскільки цей процес є всебічним і безперервним. Не менш важливою є освітня діяльність спрямована на розширення знань батьків з проблеми, яка розглядається, озброєння їх прийомами допомоги власним дітям, залучення до спільних заходів, які б створювали можливість творчого розвитку дитини.

Виходячи з перерахованого ми переконані в тому, що організація навчальної діяльності під час занять у старшому дошкільному віці, метою яких визначено розвиток творчого мислення, повинна забезпечувати:

1. Розширення кола занять, безпосередньо пов'язаних із творчістю.
2. Інтеграцію занять.
3. Введення в заняття своєрідних «творчих завдань».
4. Виконання дітьми завдань спрямованих на розвиток основних психічних процесів (увага, уява, сприймання, мислення, пам'ять), які впливають на рівень творчого мислення.
5. Залучення сім'ї до спільної творчої діяльності.

Для нашого дослідження особливий інтерес представляють інтегровані заняття, або технології інтегрованого навчання, адже саме тут педагог має можливість поєднувати різні види дитячої діяльності для розвитку творчого мислення своїх вихованців. Технологія інтегрованого заняття в закладі дошкільної освіти дозволяє реалізувати основне завдання дошкільного навчання – розкрити тему повно та ґрунтовно, але при цьому зробити заняття мінімально тривалим. Це дозволяє не перевантажувати дітей і залишати більше часу для інших заходів, наприклад, прогулянок і рухливих ігор. Крім того, це позитивно відбивається на мотивації до навчання, оскільки інтегроване заняття, крім вивчення нового, передбачає активне включення в нього дітей за допомогою елементів гри.

Метою інтегрованого заняття є різнобічне, свідоме вивчення поняття, предмета або явища за допомогою комбінації різних видів діяльності – творчої, художньої, дослідницької, ігрової. Основною відмінністю інтегрованого заняття від комплексного та комбінованого у тому, що в ході інтегрованого заняття об'єднання навчального матеріалу різних змістових ліній відбувається з проникненням елементів однієї діяльності в іншу, тобто межі такого об'єднання

непомітні. На такому занятті майже неможливо, принаймні, дуже важко відокремити один вид діяльності від іншого.

Ми вважаємо, що для розвитку творчого мислення оптимально інтегрувати зміст таких освітніх напрямів БКДО (див. рис. 2.):

Вибір освітніх напрямків обґрунтований ключовими завданнями інтегрованих занять, а саме:

- формування цілісного сприймання навколишнього середовища;
- розвиток навичок самостійного засвоєння і застосування нової навчальної інформації;
- розвиток дослідницьких умінь;
- залучення дитини до мистецтва, формування естетичного смаку;
- розвиток творчих здібностей.

Як показують наукові дослідження й досвід педагогів-практиків, креативність виявляють приблизно з п'ятого року життя,

Рис. 2. Інтеграція освітніх напрямків

але це зовсім не означає, що до цього моменту її не слід розвивати. Навпаки, чим раніше дитину навчать спостерігати, пояснювати незвичайне, дивуватися оточуючими явищами, предметами, експериментувати, тим ґрунтовніше підготують її до прояву креативності. Креативність багато в чому визначається вмінням по-різному висловлювати свої почуття та уявлення про навколишній світ. Для цього слід навчити дитину бачити предмет з різних боків, уміти враховуючи різні ознаки предмета створювати образ. Необхідно, щоб дитина не тільки вільно фантазувала, а й спрямовувала свою фантазію, креативність на вирішення різноманітних завдань. Отже, розглядаючи інтегровані заняття як основну форму організації творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку приходимо до висновків:

- дитина пізнає оточуючий світ цілісно, а розділи навчальної програми, переважно, спрямовані на вивчення окремих явищ цієї єдності;

- використання інтегрованого підходу розвиває дитячий потенціал, спонукає до активного пізнання навколишньої дійсності, осмислення і знаходження причинно-наслідкових зв'язків, сприяє розвитку логіки, мислення, мовлення;

- форма проведення інтегрованого заняття нестандартна, цікава. Використання різних видів діяльності протягом заняття підтримує увагу дітей на високому рівні, знижується стомлюваність, підвищується пізнавальний інтерес;

- інтеграція в сучасному суспільстві пояснює необхідність інтеграції в освіті;

- за рахунок посилення міжпредметних зв'язків вивільняється час для самостійної діяльності дітей, для занять фізичними вправами.

- інтеграція дає можливість для самореалізації, самовираження, творчості педагога, розкриття його здібностей.

Методична система розвитку творчого мислення дошкільників

Організація методичної роботи включала такі етапи:

1. Підготовчий етап. Завданням даного етапу було узагальнення наукової та методичної літератури з проблеми розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку та систематизація отриманих результатів діагностичного обстеження дітей з метою визначення основних принципів, методів, форм організації цілеспрямованої методичної роботи.

2. Основний етап. Завданням даного етапу було вивчення перспективного педагогічного досвіду та на основі його узагальнення була поставлена мета розробити методичну систему з розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку та наповнити її змістовим матеріалом, який забезпечить розв'язання поставленої проблеми.

3. Заключний етап передбачав упровадження розробленої методичної системи на формульованому етапі дослідження.

За результатами проведеного діагностичного дослідження ми констатували, що рівень розвитку компонентів творчого мислення (активність, швидкість, гнучкість, оригінальність) переважно відповідає середньому рівню (52,2%).

У ході дослідження ми спостерігали, що діти виявляли бажання проявляти свою індивідуальність та з цікавістю ставилися до запропонованих завдань. Але під час виникнення труднощів інтерес швидко спадав. Слід відмітити, що діти проявляли творчу активність, ініціативу, бажання бути оригінальними. З огляду на перераховані статистичні дані, основною формою організації експериментального навчання нами обрані інтегровані заняття, побудовані з урахуванням загальнодидактичних принципів та вимог навчальних програм для закладів дошкільної освіти [61; 75].

Узагальнення наукової та методичної літератури з проблеми розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку, систематизація отриманих результатів діагностичного обстеження дітей та вивчення перспективного педагогічного досвіду вихователів закладу дошкільної освіти в якому здійснювалася експериментальна частина дослідження дали змогу розробити методичну систему з розвитку творчого мислення у дітей старшого дошкільного віку. Зупинимось детальніше на структурних компонентах розробленої методичної системи.

Основна мета методичної роботи полягала в розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку. Зміст методичної роботи визначався згідно освітніх напрямів БКДО та враховув програмові вимоги до знань, умінь, компетенцій дітей старшого дошкільного віку. Так, наприклад, навчальною програмою «Я у світі» для старшого дошкільника освітньою лінією «Дитина у світі культури» визначено, що дитина повинна усвідомлювати, що будь-яка діяльність розпочинається із визначення мети, а діяти можна самостійно, або за допомогою дорослого. У дитини формується вміння планувати власні дії, добирати прийоми діяльності та необхідні матеріали. Дитину цікавить продуктивна діяльність: вона долає труднощі, намагається довести розпочату справу до кінця, експериментує тощо. Визначений програмою зміст освіти з кожної освітньої лінії дозволяє педагогу ефективно добирати необхідні методи та прийоми розвитку [25, с. 294]. Залежно від змісту, визначеної освітньої, розвивальної та виховної мети визначаються методи, які сприяють розвитку творчого мислення дошкільника, а саме: словесні (бесіда, розповідь, пояснення);

наочні (показ, ілюстрація, демонстрація); практичні (розвиток дрібної моторики); ігрові (розвиваючі ігри, дидактичні та пальчикові ігри); проблемні, дослідницькі тощо. Це далеко не повний перелік методів, які використовує вихователь у своїй роботі з дітьми, але, на наш погляд, перераховані методи сприяють саме розвитку творчого мислення. Обраний метод вихователь творчо реалізує у процесі дитячої діяльності, яка може бути ігровою, образотворчою (малювання, ліплення, аплікація), дослідницькою чи конструктивною. Саме в цих видах діяльності творче мислення активізується максимально. Значний вплив на розвиток творчого мислення дитини мають засоби навчання. Ми виокремили ті, які на наш погляд є найраціональнішими для досягнення мети, а саме: технічні засоби, конструктори Lego, Кольорові палички Кюїзенера, Блоки Дьенеша, конструктор «Танграм», роздатковий та ілюстративний матеріал, дидактичні ігри. Реалізація мети з розвитку творчого мислення відбувалася через інтегровані заняття, які дозволили поєднати різні види продуктивної діяльності та всебічно розвивати кожну дитину.

Педагог, який зацікавлений у пізнавальному розвитку дошкільника, повинен мати особистий творчий підхід до справи і творчий потенціал. Тільки захоплений і винахідливий наставник забезпечить умови для розвитку творчого мислення дитини. Цілеспрямований організований процес із розвитку творчого мислення передбачає використання різноманітних методик, спрямованих на розвиток рушійних сил креативності – гнучкості, оригінальності думки та творчої активності. Творчий розвиток дітей старшого дошкільного віку передбачає взаємодію емоційного, когнітивного, мотиваційного та діяльнісного складників. У практиці роботи вчителів-логопедів, вихователів закладів дошкільної освіти зустрічаються методи, які можна розділити на дві підгрупи залежно від первинної мети:

1. Спрямовані на розвиток наочних образних уявлень.
2. Стимулюючі розумові процеси.

До першої групи належать завдання на відтворення зовнішнього вигляду предмета, на впізнавання образу, на відтворення об'єкта за незначною частиною. Другу групу ілюструють завдання на виявлення ознак, порівняння, упорядкування за розмірами та ін.

Популярним прикладом із використанням зорового образу є «Картинки-небувалиці»: знайти відповідну фігуру заданих розмірів і форми, домалювати зображення на основі маленької деталі, виділити знайомі предмети в хаотичному малюнку «картинки-небувалиці».

Також часто використовують спосіб виявлення окремих ознак і впізнавання предмета: назвати 3-4 об'єкта схожої форми, певного кольору, відгадати за описом (загадки), визначити схожість об'єктів, дати описову характеристику предмета (наприклад: поясни жителю іншої планети, що таке тарілка або стіл).

Під час звичайної прогулянки з дітьми можна використовувати нескладні прийоми, які сприяють розвитку творчого мислення:

- побачити новий образ (на що схожа хмарка або камінчик, викласти з гілочок фігуру);
- використання гіпотетичних можливостей (що можна побачити, якщо стати таким високим як дерево, або таким маленьким як мурашка?);

- завершення історій (дорослий починає складати розповідь, а дитина продовжує).

Педагогами закладів дошкільної освіти для ефективного розвитку творчих здібностей використовуються різноманітні класичні прийоми та методи, а також сучасні освітні технології: нетрадиційні техніки малювання, театральні п'ятниці, персональні, спільні виставки вихованців і батьків, ігрові інтегровані заняття з використанням поетичних текстів, різноманітні конструктори Lego, блоки Дьенеша тощо.

Пропонована нами методична система з розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку охоплювала:

Опишемо методичні прийоми, які ми застосовували в процесі навчально-методичної роботи з розвитку творчого мислення старших дошкільників. Ми згрупували пропонований методичний матеріал за блоками, які були визначені методикою дослідження на констатувальному етапі дослідження.

Сенсорний розвиток та розвиток перцептивних дій

Пізнавальний розвиток передбачає розвиток інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації; формування пізнавальних дій, становлення свідомості; розвиток уяви і творчої активності. Метою пізнавального розвитку є формування пізнавальних процесів і способів розумової діяльності, засвоєння і збагачення знань про природу та суспільство; розвиток пізнавальних інтересів.

Завданням пізнавального розвитку є: формування і вдосконалення перцептивних дій; сприяння ознайомленню та формуванню сенсорних еталонів; розвиток уваги, пам'ять, наочно-дієвого та наочно-образного мислення.

Завданням сенсорного розвитку є: формування повноцінних уявлень про зовнішні властивості предметів, їхню форму, колір, величину, запах, смак, положення в просторі та часі; розвиток розумових процесів та всіх видів сприймання (зорового, слухового, дотиково-рухового, нюхового, смакового).

Відповідно до завдань освітньої лінії «Логіко-математичний розвиток» передбачено такі ігрові завдання:

1. Дидактична гра «Чудесний мішечок»

Мета: закріплювати лічбу в межах 10; учити складати числовий ряд.

- Вихователь викликає десять дітей. Дев'ять з них дістають з мішечка по одній цифрі, називають її, та викладають на стіл у довільному порядку. Десята дитина повинна викласти числовий ряд від 1 до 10.

Дидактична гра виконується з кожною дитиною індивідуально, виконуючи по черзі поставлені завдання на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

2. Дидактична гра «Порівняй»

Мета: вправляти в розрізнюванні площинних та об'ємних фігур.

- Вихователь розкладає площинні та об'ємні фігури на килимі. Пропонує зібрати хлопчикам об'ємні фігури, а дівчаткам – площинні. Їм необхідно описати їх, знайти подібність та відмінність.

Дидактична гра проводиться колективно на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

3. Дидактична гра «Будь уважним»

Мета: розвивати вміння знаходити геометричні фігури серед навколишніх предметів.

- Вихователь пропонує дітям розглянути предмети, які є в кімнаті, і знайти серед них предмети квадратної форми.

Гра проводиться індивідуально, запитуючи дитину по черзі, який предмет в кімнаті схожий на квадрат на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

Розвиток уваги

Для розвитку уваги дітям пропонувалися наступні ігри та вправи: «Що побачив (ла) на малюнку?», «Чого не стало?», «Що змінилося?», «Що забув намалювати художник?», «Снігова куля», «Парні картинки», «Хто тут ховається?», «Заплутані лінії», «Склади фігуру», «Впізнай фігуру», «Знайди предмети», «Що ти почув?» та ін.

Ігри, вправи на розвиток концентрації уваги: «Знайди три відмінності», «Квочка і курчата», «Знайди відсутні деталі», «Що там відбувається?», «Знайди захований предмет», «Домалюй хрестики» та ін.

Ігри, вправи на розвиток стійкості уваги: «Знайди найкоротшу доріжку», «Хто швидше знайде скарб?», «Куди летить пташка?», «Бабусина вишивка», «Куди розпливаються рибки?», «Знайди пару» та ін.

Ігри, вправи на розвиток розподілення уваги: «Сонячні зайчики», «Правильний рух», «Підкресли потрібне», «Їстівне – неїстівне», «Літає – не літає» та ін.

Ігри, вправи на розвиток переключення уваги: «Знайди дітей», «Покажи по порядку», «Заповни клітини», «Не зивай», «Плесни, тупни» та ін.

Ігри, вправи на розвиток обсягу уваги: «Що ти бачиш на малюнку?», «Вітрина магазину», «Колесо огляду», «Чи добре ви знаєте один одного?», «Знайди предмети», «В кабінеті лікаря» та ін. [13].

Блоки Дьенеша. «Виклади малюнок з блоків за поданим зразком», «Доповни малюнок», «Віднови малюнок з блоків» тощо.

Палички Кюїзенера «Побудуй за малюнком» перенесення зображення з площини в простір та конструктор Танграм на відтворення (повторення) малюнка.

Розвиток наочно-образного, наочно-дійового та словесно-логічного мислення

Цілеспрямований розвиток наочно-образного мислення здійснювався протягом усього періоду дослідження. Заняття були спрямовані на формування наочно-образного мислення, різноманітними та систематичними. Система ігрових занять була включена в усі види дитячої діяльності.

Педагогічна робота, з розвитку мислення у старших дошкільників здійснювалася за чотирма параметрами: сформованість розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація); гнучкість – застосування знань в різних ситуаціях, відсутність штампів; динамічність – темп, рухливість розумових процесів; мотивація діяльності (планування, контроль, критичність).

Пропоновані завдання: Для формування вміння дітей виділяти істотні ознаки в предметі вихователь може запропонувати вправи типу «Без чого не може бути ...» (чайника, олівця, машини, столу тощо) або «З чого і чому?» (З чого краще зробити чашку, зшити зимове пальто, чому м'яч повинен бути з гуми, з чого будують будинки).

Поряд з виділенням основних ознак предметів дитина встановлює взаємозв'язок властивостей матеріалу та функцій предмета: вправа «Можна чи ні?»: Чи можна на літаку плавати по воді? Чи можна, наприклад, молотком копати землю? Чи можна виспатися на стільці? Дитина обов'язково пояснює і аргументує свою відповідь.

Формувати вміння дитини встановлювати взаємозв'язок властивостей, ознак і функцій предмета та матеріалу допоможуть вправи типу «Вгадай»: Вихователь пропонує дитині згадати один з предметів, який є в кімнаті, і назвати, що в ньому найголовніше. Дорослий дає приклад опису основних ознак предмета, якщо це необхідно. Наприклад: «Пересувається, як танк, попереду металевий ківш, щоб копати землю». Партнер по грі пояснює свій вибір.

Методами і засобами реалізації поставленої мети можуть бути екскурсії, досліди та експерименти, моделювання, зміст розмов і розповідей, підбір літератури, наочного матеріалу, фільмів, мультфільмів. Наповнення розвиваючого середовища в групі кожен вихователь визначає, виходячи з особливостей своєї групи та пізнавальних можливостей дітей. Можна використовувати також ігри та вправи «Що з чого зроблено»; «Не помилися», «Магазин іграшок»; «Упізнай предмет за заданою ознакою» тощо.

Для стимулювання самостійності дитини в обстеженні предметів і виявленні необхідних властивостей і якостей вихователь створює проблемні ситуації, які ставлять дитину перед необхідністю застосовувати вміння, відбирати способи дії і пояснювати їх. Наприклад: діти пояснюють маленькому гостю з Африки що таке зимовий одяг та його призначення.

Для закріплення вміння узагальнювати властивості, якості та функції предмета можна запропонувати дітям вправи типу «Поясни малюкові». Вихователь спочатку дає зразок опису та узагальнення характерних ознак будь-якого предмета, наприклад: «Совок – це маленька лопатка з короткою ручкою, зроблена з металу або пластмаси, з заглибленням, щоб зручно було копати, набирати чи пересипати пісок, тирсу та інші сипучі матеріали». За аналогією діти можуть узагальнювати ознаки будь-якого предмета за власним вибором або на прохання вихователя чи іншої дитини, яка грає роль «малюка» [24].

Гра «Назви ознаку предмета» передбачає завдання дитини розповісти про будинок: Який він? З чого н зроблений? Якого кольору? Для чого він призначений? Якого розміру? Час виконання спочатку необмежений. Можна допомогти дитині, але після 3-4 завдань, пропонуючи нове слово.

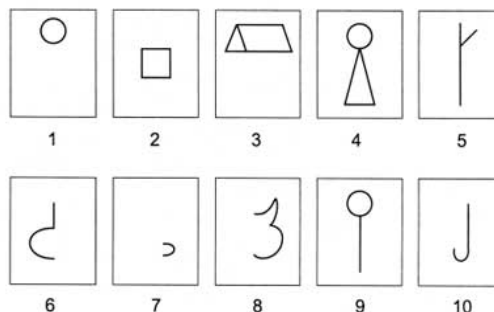
Розвиток творчої уяви

Для розвитку творчої уяви дітям пропонувалися ігри: «Кого скільки на малюнку» (робота з зашумленими картинками); «Складання цілого з частин» (Танграм), або розрізані картинки; «Знайди предмет за описом», «Знайди тінь від предметів» (дидактичний матеріал – картки предметів і тіней); «Віднови малюнок» (вставити вирізані з картинки прямокутники), «Впізнай та домалюй

букву, цифру», «Незакінчені фігури», Вправа «Уявіть себе півником, ведмедем, будильником, лікарем тощо», «Зв'яжи два предмета», «Закінчи історію» (робота з сюжетними малюнками).

Наприклад: гра «Незакінчені фігури»

Дітям роздають аркуші паперу з намальованими на них фігур (колами, квадратами, трикутниками, різними ламаними лініями тощо). У кожній дитини набір фігур повинен бути однаковим. Діти за 5-10 хвилин домальовують до фігур все, що завгодно так, щоб вийшли предметні зображення:

Розвиток творчого мислення

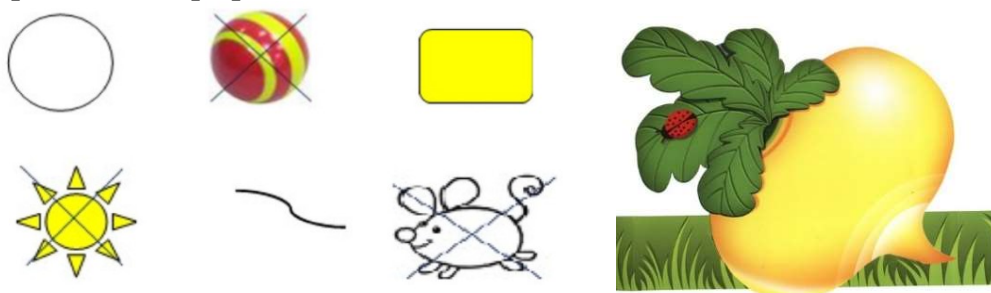
У процесі навчально-корекційної роботи ми використовували ігри з різними матеріалами (пластиліном, водою, піском тощо) та вводили їх у казковий сюжет, як один із прийомів навчання. Наприклад: ліплення об'єктів із заготовок з невластивими їм характеристиками (зелена собака, слон з крилами); аплікації, малювання за аналогією і самостійно; експериментування з різними об'єктами: перетворення об'єктів, використання об'єктів в новому, створення нових об'єктів. Участь у конкурсі «Сама незвичайна тварина» тощо.

Активність

До методів активізації творчого мислення є метод символічної синектики (прийом ТРВЗ технології). Цей прийом дозволяє відображати предмети реального світу через різні символи та знаки, а також сприяє розвитку творчої уяви, здатності до перетворень, уміння знаходити приховані залежності та зв'язки, вчить нестандартному мисленню.

Дидактична гра «Яких тварин я бачив улітку». Символічна синектика – викладання тварин реальних та фантастичних і придумування власних назв.

Гарним прикладом може стати розповідання казок за символами, або відгадування закодованої казки. Дітям також подобаються загадки з використанням графічної синектики:

Швидкість

«Один не схожий на інший». У дітей на аркуші намальований звичайний будинок (без вікон, без дверей) – графічний зразок, тільки корпус і дах. Дітям потрібно протягом 5 хвилин намалювати якомога більше будиночків, так щоб кожний наступний відрізнявся від попереднього одним елементом.

«Пелюстки». Із запропонованої смужки паперу протягом 3 хвилин, діти виготовляють якомога більше пелюсток квітки.

«Фантазери». Хто більше і швидше придумає всі способи використання будь-якого предмета, наприклад, олівця.

«Земля-повітря-вода». Діти передають один одному м'яч. Кожного разу називають слово «земля», або «вода», або «повітря». Та дитина, в руках якої зупиняється м'яч називає предмет, рослину, тварину, яка має відношення до однієї із стихій, яка їй випала.

Гнучкість

«Чарівний міст». Дітям необхідно доповнити конструкцію і виконати її обробку так, щоб вийшов чарівний міст з геометричних фігур.

«Метелики-красуні». На зразках візерунки залишилися тільки в одного метелика. Діти придумують візерунки для інших метеликів і наклеюють їх.

«Чарівники». На аркуші приклеєні дві абсолютно однакові фігури в формі квадрата, дітям необхідно за допомогою олівців або фарб перетворити їх в злого та доброго чарівників.

«За та проти». Діти пропонують по черзі будь-яку, саму неймовірну ситуацію, наприклад: уявімо собі, що вранці ви раптом зменшилися в зрості вдвічі. Після того як ситуація запропонована, всі діти висловлюються, які вони бачать плюси і мінуси, цікаві моменти в цій ситуації.

Оригінальність

«Подарунки для друзів». Дітям пропонуються недомальовані фігури, їх завдання подумати, як ці фігури можна перетворити в подарунки для своїх друзів і домалювати їх.

«Малюємо по крапках». Дітям дається зразок, як можна поєднувати точки та отримати малюнок. Завдання учнів спробувати намалювати щось самому.

«Юні архітектори». Дітям пропонується набір геометричних фігур, з яких можна створити якесь зображення. Кожну фігуру можна використовувати кілька разів, міняти її розмір. Але інші фігури використовувати не можна.

«Казкова тварина». Дітям необхідно придумати тварина, яка реально не існує і дати їй назву. Попередньо в групі проводиться підготовча робота: діти отримують різні частини тварин з паперу способом обриву, комбінують їх так, щоб вийшла неіснуюча тварина.

«На що схожі наші долоньки». Дітям пропонується обвести олівцем або фарбами власну долоньку (або кілька) і придумати, пофантазувати «Що це може бути?». Діти створюють з паперових деталей на основі обведених долоньок (ялинку, птицю на озері, птицю в польоті тощо).

«Живі плями». Дітям пропонується набрати на пензлик побільше фарби і капнути на аркуш паперу. Безформну пляму потрібно домалювати, щоб було зрозуміло, на що вона схоже. Гравці по черзі говорять, які предметні зображення вони бачать в плямах або в окремих їх частинах.

Гра «Кольорові казки». Дітям пропонується придумати, наприклад, «рожеву» або «зелену» казку. Для зразка дітям можна прочитати казку І. Зієдоніса «Жовта казка».

Мовленнєва діяльність дитини

Дітям пропонувалися ігрові вправи та завдання, які були спрямовані на розвиток дитячого словотворення, а саме:

1. Дидактична вправа «Один, два три»

Мета: вчити узгоджувати іменники з числівниками

- Порахуємо разом із зайченятами предмети на малюнках.

(Вихователь демонструє малюнки, на яких зображено небезпечні предмети в різній кількості, та пропонує порахувати ці предмети).

Зразок: Три голки, п'ять сірників, чотири ножі тощо.

Вправа проводиться по черзі з кожною дитиною (індивідуальна гра) на етапі закріплення вивченого матеріалу.

2. Дидактична гра «Скажи навпаки»

Мета: вчити добирати слова з протилежним значенням.

- Вихователь пропонує дітям назвати до запропонованих слів слова з протилежним значенням.

Орієнтовні слова: далеко – (близько), широкий – (вузький), товстий – (тонкий), праворуч – (ліворуч), великий – (маленький), попереду – (позаду), зверху – (знизу), довгий – (короткий) тощо.

Дидактична гра проводиться індивідуально, діти відповідають по черзі на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

Освітня лінія «Ознайомлення з природним довкіллям» передбачає такі ігрові завдання:

1. Дидактична вправа «Чудові квіти»

Мета: закріплювати вміння порівнювати предмети за кольором, формою, величиною; закріплювати поняття «більше», «менше», «стільки ж».

- Вихователь підводить дітей до килимка, на якому розкладені різнокольорові квіти: червоні, рожеві, помаранчеві, жовті, сині, фіолетові. Блакитні, білі по 5 шт. кожного кольору (множина квітів відрізняється величиною). Наприклад: червоні квіти – великі, а рожеві – маленькі. Пелюстки і серединки квіток різної форми. Наприклад: у синіх квітів – серединка кругла, а пелюстки – трикутні. У помаранчевих квітів серединка трикутна, а пелюстки круглі тощо)

- Квіти якого кольору ви бачите на нашій галявині?

- Скільки червоних квіточок?

- Якої форми пелюстки в рожевих квіточок? А у жовтих квіточок?

Дидактична вправа проводиться у формі групової роботи на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

2. Дидактична гра «Порахуй»

Мета: перевірити засвоєння кількісної, порядкової лічби

- Наше сонечко побачило на галявині квіти. Нумо назвемо їх (ромашка, троянда, кульбаба, тюльпан, пролісок).

- Допоможіть сонечку порахувати їх. Скільки всього квіток?

- Який за рахунком тюльпан?

- Яка за рахунком троянда?

- Яка квітка між кульбабою та проліском? Яка вона за рахунком?

- Яка квітка за ромашкою? Яка вона за рахунком?

- Яка квітка перед тюльпаном? Яка вона за рахунком?

Дидактична гра проводиться по черзі з кожною дитиною – індивідуально на етапі повторення раніше вивченого матеріалу.

3. Дидактична гра «Сонце, як...»

Мета: вчити порівнювати небесне світило з предметами. Діти називають на що схоже сонце:

- Сонце кругле, як... (куля, м'яч, апельсин, диск, тарілка, колесо тощо).

Освітня лінія «Художньо-продуктивна діяльність» пропонує використовувати такі математичні завдання:

1. Дидактична гра «Круг та овал»

Мета: повторювати назви фруктів та овочів різної форми.

- Назвіть овоч або фрукт за картинкою та скажіть якої він форми.

Гра проводиться індивідуально на етапі підготовчої роботи.

2. Дидактична гра «Один – багато»

Мета: вправляти у вмінні добирати множину слова.

- Вихователь називає слова в однині, діти називають в множині.

Орієнтовні слова: медуза, акула, кит, краб, восьминіг, морський коник.

Дидактична гра проводиться по черзі з кожною дитиною індивідуально на етапі підготовчої роботи.

Особливий інтерес для нашого дослідження мали ігри-фантазування, які сприяли розвитку мовленнєвих творчих здібностей дітей дошкільного віку. До таких ігор належать: складання забавлянок і промовлянок, казки-розповіданки, складання творчої розповіді за картиною (входження в картину технологія ТРВЗ), складання загадок тощо.

Зупинимося детальніше на технології «входження в картину». У наукових дослідженнях ТРВЗ технологія розглядається як засіб розвитку творчої особистості дитини. Дітям пропонують розглянути картину як подію та відчуті її як те, що відбувається тут і зараз. Дана технологія дозволяє розвивати творче мислення через активізацію усіх органів сприймання. Важливо спонукати дитину до творчого мислення, що проявлятиметься у нестандартних висловлюваннях, неочікуваних ідеях. Кожна думка має бути почута та врахована. Дана технологія збагачує словниковий запас дитини, розвиває фантазію.

Ще одним цікавим прийомом, який розвиває творче мислення є «Кубування». Улюблені герої зарубіжних дитячих казок «Білосніжка та сім гномів» та героїня оповідання В. Сухомлинського «Ледача подушка» стають для дитини об'єктами порівняння та розвитку мислення. Слід відзначити, що діти позитивно ставляться до відомих їм героїв, виявляють зацікавленість. Для реалізації інтегрованого підходу до розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку ми пропонували елементи STREAM-технології та Lapbook.

Lapbook – це збірний образ плаката, книги та роздаткового матеріалу, який спрямований на розвиток творчого потенціалу в межах заданої теми, розширюючи не тільки світогляд, але й формуючи навички та вміння. Lapbook гарний засіб для закріплення певної теми з дітьми, осмислення змісту прочитаної книги, проведення дослідницької роботи, у процесі якої дитина бере участь у пошуку, аналізі та сортуванні інформації. Робота з цим посібником допомагає дитині самостійно організувати інформацію по темі та краще зрозуміти й запам'ятати матеріал.

STREAM(S – science, T – technology – R-reading– E-engineering – A-arts – Mathematics) – поєднує у собі проєктний та міждисциплінарний підхід, який

сьогодні педагоги в усьому світі визнають кращим. Застосування елементів даної технології в освітньому процесі закладу дошкільної освіти дозволяє розвивати:

- розумово-пізнавальні та творчі якості особистості;
- критичне мислення;
- творчий підхід до вирішення завдань;
- інноваційне мислення;
- оригінальність, відхід від шаблону;
- відчуття гармонії у реалізації ідеї;
- уміння розв'язувати комплексні завдання.

У межах нашого дослідження ми розробили і впровадили два проекти з дітьми, які були залучені до експерименту. Перший проєкт мав назву «Математика навколо нас», а другий «Будинок для тварини». Пропоновані технології значно урізноманітнюють освітній процес, розвивають творчу активність дошкільників, спонукають до творчого мислення.

Висновки. Творчість має широкі можливості для розвитку дитини, як у формуванні пізнавальних процесів, так і для її особистісного розвитку. Творчий потенціал дитини може проявитися у різних напрямках – в образотворчій діяльності, в рольових іграх, у вигадуванні сюжетів, в сприйнятті музики тощо. Узагальнення наукової та методичної літератури з проблеми розвитку творчого мислення дітей старшого дошкільного віку, систематизація отриманих результатів діагностичного обстеження дітей та вивчення перспективного педагогічного досвіду вихователів закладу дошкільної освіти в якому здійснювалася експериментальна частина дослідження дали змогу розробити методичну систему з розвитку творчого мислення у дітей старшого дошкільного віку. Зупинимося на структурних компонентах пропонованої методичної системи.

Очевидним є те, що без цілеспрямованого розвитку основних мисленнєвих операцій, підвищення рівня сприймання та перцептивних дій, розвитку уваги, уяви неможливо розвивати творче мислення дитини. Створення умов – одне з найважливіших чинників розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Організація предметно-розвиваючого середовища дає дитині відчуття психологічної захищеності, допомагає розвитку творчих здібностей, оволодіння способами творчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 № 33 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богущ А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинки наступності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. С. 23-27. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
3. Гавриш Н. Проблема наступності між дошкільною та початковою ланками з погляду учасників освітнього процесу [Текст] / Н. Гавриш, Н. Курило. *Рідна школа*. 2015. № 5-6. С. 26-31
4. Гончарук П. А., Рибалка В. В., Трофімов Ю. Л. та ін. *Психологія* / за ред. Ю. Л. Трофімова. Київ : Либідь, 2005. 560 с.

5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Загальна психологія / О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова. Київ, 2012. 296 с.
8. Карнаух Л. П. Розвиток творчого мислення дітей дошкільного віку засобами художньої діяльності. *Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру*. 2017. Частина 1/10. С. 58-62.
9. Кононко О. Запорука особистісного зростання дошкільника. *Дошкільне виховання*. 1999. № 10. С. 3-6.
10. Лоюк О. Творче мислення як чинник розумового розвитку школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 47. С. 148-154. (37)
11. Максименко С. Д. Загальна психологія. Навчальний посібник. Київ, 2008. 272 с.
12. Моляко В. А. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 1. С. 3-8.
13. Наливкіна Н. М. Корекція розвитку. Розвиток пізнавальної діяльності. Підготовчий, 1 класи. Київ, 2015. 16 с.
14. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : навчальний посібник. М-во освіти і науки України. К. : Центр учбової літератури, 2013. 225 с.
15. Поліщук С. А. Вольовий розвиток дітей молодшого шкільного віку : навчальний посібник; М-во освіти і науки України. Суми : Університетська книга, 2014. 158 с.
16. Проект LEGO «Сприяння освіті» в Україні <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/proekt-lego-spriyannya-osviti-v-ukrayini>
17. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : монографія / В. О. Моляко ; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, Лабораторія соціальної психології творчості. К. : Педагогічна думка, 2008. 207 с.
18. Рибалка В. В. Теорія особистості у вітчизняній психології: навчальний посібник / В. В. Рибалка ; Академія педагогічних наук України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. К. : Б. в., 2006. 529 с.
19. Розвиток творчого мислення дітей : добірка статей. *Розкажіть онуку*. 2001. № 19. С. 2-47
20. Савченко О. Я. Ідеї В. Сухомлинського у просторі української освіти. *Початкова школа*. 2018. № 4. С. 1-3.
21. Скрипченко О. В. Загальна психологія. Київ: Каравела, 2007. 639 с.
22. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - 2-е вид. К. : Просвіта, 2001. 414 с.
23. Федорович. Н. Практичне застосування критичного мислення. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2013. № 10. С. 71-72.
24. Шість секретів для розкриття в дитини таланту. *Шкільний світ*. 2016. № 1 (січень) . С. 4-7.
25. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. Кононко. Київ.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.